

Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö – voidaanko nuorten koulutusvalintoihin vaikuttaa?

Sakari Ahola

Johdanto

Vuoden 2018 lukiouudistuksessa vanha lukiolaki (SA 629/1998) uudistettiin kokonaisuudessaan. Hallituksen esityksessä (HE 41/2018) todetaan, että vaikka vanhaa lakia on uudistettu vuosien varrella monin osin, päätti Juha Sipilän hallitus puolivälitarkastelussaan keväällä 2017 käynnistää lukiokoulutuksen kokonaisuudistuksen. Sen keskeisinä tavoitteina oli lisätä lukiokoulutuksen vetovoimaa yleisivistävänä korkeakoulutukseen johtavana koulutusmuotona, parantaa koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittaa siirtymää korkeakoulutukseen. Keskeisiä keinoja olivat yksilölliset ja joustavat opintopolut, opinto-ohjaus ja muut tukitoimet, oppiainerajat ylittävät opinnot sekä entistä tiiviimpi korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö.

Koska kyseessä oli laaja kokonaisuudistus, sen perustelut nojasivat pitkälti laajoihin yhteiskunnallisiin ja järjestelmätason muutoksiin. Lukiokoulutuksen tulisi vastata jatkuvasti muuttuvan ja monimutkaistuvan, digitalisoituvan ja kansainvälistyvän työelämän ja yhteiskunnan laaja-alaisiin osaamistarpeisiin. Korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön lisäämisen osalta taustalla oli huoli Suomen koulutustason tippumisesta OECD-maiden keskiarvon alapuolelle. Yhtenä syynä tähän nähdään

hidas sijoittuminen toiselta asteelta korkeakoulutukseen.

Korkeakoulu yhteistyön tavoitteita ajatellen on hyvä muistaa, että yhteistyövelvoite tuli yleisellä tasolla jo vuoden 1998 lukiolain yhteydessä. Silloinen uudistus oli osa laajempaa koululainsäädännön uudistusta, jossa sääntelyä yhtenäistettiin, yksinkertaistettiin ja purettiin, mikä tarkoitti paikallistason ja oppilaitosten päätäntävällän lisääntymistä. Uudistuksen avainsanoja olivat laatu, tulosvastuu ja koulutusmarkkinoiden avaaminen. Työelämän nopeiden muutosten vuoksi koulutuspolkuja haluttiin joustavoittaa ja monipuolistaa, mikä tarkoitti oppilaitosten ja koulutusmuotojen välisen yhteistyön lisäämistä. Taustalla olivat jo 1990-luvun alussa käynnistyneet nuorisoasteen koulutuskokeilut, joiden myötä lukiolaisille tuli mahdolliseksi ammattiopintojen suorittaminen ja ammattikoululaisille lukio-opinnot sekä ylioppilastutkinto (ns. kaksoistutkinto). Nyt myös korkeakouluun ulotetun yhteistyövelvoitteen perusteluina olivat koulutuksen laadun parantaminen, opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksien lisääminen ja yksilöllisten opintopolkujen mahdollistaminen.

Tämä kirjoitus perustuu korkeakoulututkimuksen juhlasymposiumissa pitämäni esitykseen, ja se liittyy symposiumin teemaan siten, että yhtenä pop-up politiikan muotona voidaan pitää lainsäädäntöön ujutettuja politiik-

katavoitteita, joiden todellisista vaikutuksista ei ole minkäänlaista tietoa tai arviota. Yksi tällainen on opintojen nopeuttamispolitiikka, joka kattaa joukon yksityiskohdittaisia, eri lakeihin otettuja toimia kuten vaikkapa korkeakoululakien säädös ensikertalaiskiintiöistä (Ahola 2020a).

Tarkastelen katsauksessa lukiolain uudistuksen yhteydessä lainsäädäntöön otettua velvoitetta, jonka mukaan lukioiden tulee tehdä yhteistyötä korkeakoulujen ja työelämän kanssa ja että osa lukiokoulutuksen oppimäärän opinnoista on järjestettävä yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa (SA 714/2018). Kysyn erityisesti sitä, miten uudistus yhteistyövelvoitteen osalta hallituksen esityksessä perustellaan, onko yhteistyön lisäämisestä tehty vaikuttavuusarviointia, sekä missä määrin esitysten taustalta löytyy tutkittua tietoa. Lopuksi pyrin arvioimaan yhteistyön mahdollisuuksia ja vaikutuksia yleisemmällä tasolla.

Lukiolain yhteistyökälät ja hallituksen esityksen vaikuttavuusarviointi

Uuden lukiolain mukaan koulutuksen järjestäjän tulee olla yhteistyössä muiden koulutuksen järjestäjien, korkeakoulujen sekä työ- ja elinkeinoelämän toimijoiden kanssa (SA 714/2018). Tämä pykälä poikkeaa vanhan lain (SA

629/1998) vastaavasta vain siinä, että korkeakoulut sekä erityisesti työ- ja elinkeinoelämän toimijat mainitaan erikseen. Mutta kuten edellä jo totesin, yhteistyö korkeakoulujen kanssa on käynnistynyt ja laajentunut jo vanhan lain säätämisen jälkeen (ks. Ahola ym. 2020).

Nykyllaissa korkeakoulu-yhteistyön velvoittavuutta täsmennetään 13. pykälässä, jonka mukaan osa lukiokoulutuksen oppimäärän opinnoista on järjestettävä yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa. Opetus tulee lisäksi järjestää siten, että opiskelijalla on mahdollisuus kehittää kansainvälistä osaamistaan sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamistaan (SA 714/2018).

Ajatellen uudistuksen taustalla olevaa nopeuttamispolitiikkaa, laissa on lisäksi säädetty ns. jälki-ohjauksesta. Sen mukaan lukio-koulutuksen oppimäärän suorittaneella henkilöllä, joka ei ole saanut jatko-opiskelupaikkaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, on oikeus saada opintoihin hakeutumiseen ja urasuunnitelmiin liittyvää ohjausta oppimäärän suorittamivuotta seuraavan vuoden aikana (SA 714/2018, 25§).

Hallituksen esityksessä korkeakoulu-yhteistyön lisäämisen keskeinen perustelu on sujuvoittaa siirtymistä toiselta asteelta korkeakoulutukseen. Esityksen mukaan vanha laki ei takaa kaikille opiskelijoille mahdollisuutta tutustua korkeakouluopintoihin, saati suorittaa niitä jo lukio-opintojen aikana. Korkeakouluopintoihin siirtymisen nopeuttamisen taustalla mainitaan myös tavoite nostaa nuorten aikuisten koulutustasoa, joka on esityksen mukaan OECD-maiden keskiarvon alapuolella.

Hallituksen esityksen perusteissa vedotaan erityisesti Koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI) selvitykseen lukion tuottamista jatkokoulutusvalmiuksista (Hautamäki ym. 2012). Esityksessä nostetaan esille lähinnä lukio-opintojen pirstaleisuus – opiskelijoille ei muodostu selkeää kokonaiskuvausta opinnoista jatko-opintoja ajatellen. Toisaalta tuodaan esiin se, että osalla korkeakoulutukseen valikoituvista on haasteita opintoihin kiinnittymisessä ja opinnoista selviytymisessä.

KARVI:n laaja arvio lukion tuottamista jatkokoulutusvalmiuksista olisi kuitenkin antanut eväitä korkeakoulu- ja työelämä-yhteistyön vaikuttavuuden laajempaankin analyysiin. Arviossa kiinnitetään muun muassa erityistä huomiota lukioiden opinto-ohjauksen puutteisiin (vrt. Ahola & Mikkola 2004). Vuoden 2007 ylioppilasikäluokalle tehdystä kyselystä saatujen vastausten perusteella osa opinto-ohjaajista ei tunne riittävästi yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaa. Lukion opinto-ohjaus, kuten koko lukio, näyttää toimivan jokseenkin irrallaan työ- ja elinkeinoelämästä sekä korkeakoulumailmasta. Arviointiryhmä katsoo, että lukioihin tulisi tämän vuoksi saada työelämään ja koulutukseen orientoivia jaksoja. Lukioiden yhteistyön lähialueiden yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa pitäisi olla säännöllistä ja pitkäjänteistä. Lukiota kehitettäessä myös lukion oppiaineiden yhteys työelämään tulisi ottaa erityisen huomion kohteeksi tarjoamalla opiskelijoille esimerkiksi työelämään ja koulutukseen orientoivia jaksoja. Lukion tavoitteet velvoittavat lukiota perehdyttämään opiskelijat elinkeinoelämään sekä yrittä-

juyteen, mutta tätä ei käytännössä kuitenkaan juurikaan tapahdu. (Hautamäki ym. 2012; vrt. Kiviniemi 2015.)

Toinen keskeinen hallituksen esityksessä mainittu taustamateriaali on vuoden 2017 lukioselvitys (OKM 2017:49). Senkin anti jää yhteistyön vaikuttavuuden osalta varsin laihaksi. Esimerkiksi toiselta asteelta korkeakoulutukseen siirtymistä käsittelevässä luvussa kerrataan vain Tilastokeskuksen koulutukseen hakeutumista koskevat tiedot (vrt. TK 2020), jotka kertovat, että uusien ylioppilaiden välitön sijoittuminen on viime vuosina jatkuvasti hidastunut. Yhä useampi jää tutkintotavoitteisen koulutuksen ulkopuolelle, ja myös ylioppilasvuonnaan koulutukseen hakemattomien määrä on pysynyt korkeana.

Lakiesityksen vaikutusten arviointi on muodoltaan perinteinen, eikä se tuo uusia näkökulmia yhteistyön vaikuttavuutta ajatellen. Taloudellisten vaikutusten osalta on pyritty alustavasti arvioimaan jälkiohjausvelvoitteen mukanaan tuomia kustannuksia. Korkeakoulu-yhteistyön osalta on arvioitu vain avoimeen korkeakouluopetukseen osallistuvien lukiolaisten opintomaksuista aiheutuvia kustannuksia.

Arvioinnissa todetaan, että velvollisuus tarjota yhteistyöopintoja kaikille lukiolaisille takaa heille mahdollisuuden tutustua korkeakouluopintoihin jo lukioaikana ennen ylioppilaskirjoituksia. Näin opiskelijalla olisi parempi käsitys korkeakouluopintojen luonteesta ja vaatimuksista suhteessa omiin kiinnostuksenkohteisiinsa. Tämä puolestaan selkiyttäisi opiskelijan jatko-opintosuunnitelmia ja myös madaltaisi kynnystä jatko-opintoihin hakeutumisessa. Velvoittavan

yhteistyön arvellaan myös lisäävän lukio-opiskelijoiden välistä alueellista tasa-arvoa.

Arvioinnin mukaan lakiesityksellä ei olisi merkittäviä vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Samalla kuitenkin esitetään toive, että ohjauksella ja yhteistyöllä voitaisiin lisätä opiskelijoitten sensitiivisyyttä liittyen eri alojen sukupuolittuneisuuteen ja rohkaista heitä hakeutumaan aloille, joilla oma sukupuoli on vähemmistönä.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että lakiesityksessä uudistuksen tavoitteet, perustelut ja arvioidut vaikutukset koostuvat löyhistä kehäpäätelmistä, joissa samaa asiaa toistetaan hieman eri sanakääntein (vrt. Ahola & Anttila 2013). Eli hieman yksinkertaistaen: selkeämmät koulutus- ja urasuunnitelmat → yhteistyövelvoite → selkeämmät koulutus- ja urasuunnitelmat.

Lukiouudistuksen edetessä monet kiinnittivät huomiota ja kritisoivat hallituksen kiirettä uudistuksen läpiviennissä (esim. Tervasmäki & Tomperi 2018). Laajassa kokonaisuudistuksessa lukioden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö oli tavallaan vain sivujuonne, ja yhteistyön nykytilan ja toimintamallien selvittäminen annettiin OKM:n keväällä 2018 asettamalle työryhmälle. Työryhmän tehtävänä oli määritellä yhteistyön tavoitteita sekä tehdä ehdotuksia yhteistyön kehittämiseksi ja valtakunnallisiksi toimintamalleiksi (HE 41/2018, 39). Työryhmän mietintö ”Katse korkealle” (OKM 2019) julkaistiin alkuvuodesta 2019. Mietinnössä tarkastellaan yhteistyön järjestämisen periaatteita sekä esitellään erilaisia yhteistyön malleja.

Mietinnössä toistetaan lukiouudistuksen yleiset tavoitteet, mutta ei tarkastella uudistuksen mah-

dollisia vaikutuksia. Sen sijaan se luonnehtii mielenkiintoisella tavalla yhteistyön tavoiteltuja ohjausvaikutuksia (OKM 2019, 36). Yhteistyön tulisi ensinnäkin tarjota lukiolaiselle mahdollisuus tutustua tasapuolisesti sekä yliopistojen että ammattikorkeakoulujen tarjoamiin vaihtoehtoihin. Tätä perustellaan sillä, että nykyään hakupaine suuntautuu nimenomaan yliopistosektorille. Toiseksi yhteistyötä tulisi suunnata sellaisille koulutusaloille, jotka eivät suoraan liity lukion oppiaineisiin tai joiden avaamat työelämäpolut ovat vähemmän tunnettuja.

Kolmanneksi yhteistyön tulisi lisätä erityisesti sellaisten alojen kiinnostusta, joilla on runsaasti koulutuspaikkoja suhteessa kysyntään. Esimerkkeinä mainitaan tekniikan ja luonnontieteiden alat. Yhteistyön tulisi lisäksi olla selkeää, että sillä voitaisiin vaikuttaa alojen vahvaan sukupuolisegregatioon. Esimerkiksi tekniikan koulutuksen osalta nämä kaksi ohjaustavoitetta liittyvät tiiviisti toisiinsa.

Mainittujen tavoitteiden osalta hallituksen esitys ei anna mitään eväitä niiden saavuttamisen taikka uudistuksen vaikuttavuuden osalta. Lähinnä esitetään arveluita, kuten edellä todettiin, että lisääntyvä ohjausvelvoite voisi jotenkin asiaa parantaa.

Lopuksi: yhteistyön mahdollisuudet?

Lukioden ja korkeakoulujen tiiviimmällä yhteistyöllä halutaan siis vaikuttaa nuorten koulutus- ja uravalintoihin sekä nopeuttaa toiselta asteelta korkeakoulutukseen siirtymistä. Hidas sijoittuminen korkeakouluopintoihin ja sen taustalla oleva hakijasuma ovat

jo pitkään olleet yksi koulutuspolitiikan kesto-ongelma, jota on pyritty ratkaisemaan esimerkiksi korkeakoulujen opiskelijavalintojen mittavalla uudistuksella. Osaksi keinovalikoimaa on nyt otettu lukioden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö.

Kun tarkastellaan hallituksen lukiolakiesitystä, miten uudistusta on perusteltu, minkälaista tietoa ja tutkimuspohjaa valituille toimenpiteille on esitetty ja miten uudistuksen vaikuttavuutta on arvioitu, tulokset jäävät kaiken kaikkiaan laihoiksi. Lähinnä lakiesityksessä mainitaan muutamia epäsuoria konditionaalilauseita siitä, että ”opiskelijoilla olisi parempi käsitys” tai yhteistyö ”selkiyttäisi opiskelijan jatko-opintosuunnitelmia”.

Yhteistyön vaikutuksista tai vaikuttavuudesta lakiesityksessä ei ollut minkäänlaista tutkimus tai muuta tietoa. Vaikka periaatteellisella tasolla yhteistyön mahdolliset vaikutukset nuorten koulutus- ja uravalintoihin kuulostavat sekä järkeviltä että mahdollisilta, uudistuksen keskeinen tavoite, korkeakoulutukseen siirtymisen nopeutuminen, jää täysin vaille käsittelyä. Ehkä mielenkiintoisena ”diskursiivisena” sivuhavaintona voidaan todeta, että nopeuttamisen sijaan, jota sinnikkäistä yrityksestä huolimatta ei ole saatu aikaiseksi (ks. Ahola 2020a), on alettu puhua sujuvoittamisesta.

Politiikkaprosessin näkökulmasta kuvaavaa lukiouudistukselle on ollut kiire, jolla hallitus halusi saada sen maaliin (Tervasmäki & Tomperi 2018). Lukioden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö, joka oli vain pienehkö osa isossa kokonaisuudistuksessa, kärsi tästä valmistelun jäätyä puutteelliseksi. Ministeriön oma työryhmä (OKM 2019) vielä istui, kun lakiesitys jo

annettiin. Samoin yhteistyötä selvittänyt valtioneuvoston hanke (Ahola ym. 2020) käynnistettiin vasta vuoden 2019 alkupuolella. Toisaalta, kuten lakiesityksessäkin todettiin, yhteistyön käytännön toteuttamisesta päättäminen jäisi joka tapauksessa paikalliset olosuhteet ja tarpeet huomioon ottaen koulutuksen järjestäjän tehtäväksi.

Mainitussa valtioneuvoston hankkeessa selvitettiin lukioiden rehtoreiden näkemyksiä yhteistyön vaikuttavuudesta. Rehtorit suhtautuivat varsin positiivisesti tiivistyvän yhteistyön mahdollisuuksiin ja siihen, että yhteistyöllä voidaan vaikuttaa lukiolaisten koulutus- ja urasuunnitelmiin. Se, ovatko vaikutukset halutun suuntaisia uudistuksen tavoitteiden kannalta, herättää kuitenkin kysymyksiä. Esimerkiksi uudistuksen tavoitteisiin tasata hakupainealojen koulutuskysyntää sitä uudelleen suuntaamalla, tai tasata vahvasti sukupuolittuneita koulutus- ja uravalintoja, rehtorit suhtautuvat varsin kriittisesti (Ahola ym. 2020).

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (OTUS) toteuttamassa lukiolaisbarometrissa asiaa kysyttiin lukiolaisilta itseltään. Kyselyn perusteella varsin moni opiskelija ei tiedä tai tunnista lukionsa tarjoamia yhteistyömahdollisuuksia. Vain joka neljäs vastasi osallistuneensa tai aikovansa osallistua yhteistyössä järjestettyyn koulutukseen tai muuhun toimintaan. Niistä, jotka olivat osallistuneet tämän kaltaiseen toimintaan, alle kolmannes kertoi, että osallistumisella oli ollut vaikutusta hänen koulutus- ja urasuunnitelmiinsa (Ahola & Spoofo 2019). Yhteistyön hyödyt jäävät siis pakostakin vähäisiksi, jos se käytännössä kosket-

taa vain valikoitunutta opiskelijajoukkoa. Vaarana on tällöin myös, että toiminta vain vahvistaa jo olemassa olevia koulutukseen hakeutumisen ja pääsyn rakenteita.

Yhteistyön vaikuttavuutta olisi voitu arvioida myös tarkastelemalla koulutukseen hakeutumisen ja pääsyn tilastoja. Niistä ei voida vetää suoria päätelmiä lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön vaikuttavuuteen, mutta ne paljastavat tiettyjä ”megatrendejä” nuorten koulutusvalintojen taustalla. Näitä ovat yhtäältä ensisijaisesti yliopistoon haluavien osuuden tasainen kasvu ja toisaalta keskeisten hakupainealojen kysynnän vakaus. Kolmantena megatrendinä on nähtävissä tekniikan koulutuksen suosion kasvu (Ahola 2020b).

Nuoren näkökulmasta lukioiden tiivistyvä korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö voi hyvinkin tukea korkeakoulutukseen siirtymistä. Kun lukiolaisbarometrin mukaan valtaosalla on heikosti jäsentyneet koulutuspreferenssit, erilaisten tutustumisten, kurkistuskurssien, avoimen yliopiston suoritusten ja muiden ”korkeakoulualtistusten” myötä lukiolaisen hakumotivaatio ja valinnanvarmuus todennäköisesti paranevat, opintojen eteneminen sujuu ja keskeyttämiset vähenevät. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että itse sijoittuminen korkeakoulutukseen nopeutuisi (Ahola & Spoofo 2019).

Jotta yhteistyö olisi tulevaisuudessa vaikuttavampaa, sen tulisi tavoittaa selvästi suurempi joukko lukio-opiskelijoista. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että yhteistyön tavoitteet ja hyödyt tulee kertoa selkeästi. Samalla tulee huolehtia lukiolaisten jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Yhteistyö tulee in-

tegroida selkeäksi ja opiskelijalle näkyväksi osaksi lukio-opintoja. Ohjauksessa ja yhteistyön suunnittelussa tulee huomioida erityisesti niihin, joiden jatkokoulutussuunnitelmat ovat avoimia vielä lukion päättövaiheessa (Ahola ym. 2020). ■

Lähteet:

- AHOLA, S. (2020a.) Yliopistojen (tuntemattomat?) opiskelijavalinnat – politiikkaa toiveiden ja todellisuuden välimaastossa. Teoksessa J. Ursin & R. Muhonen (toim.) Tuntematon korkeakoulutus. FERA. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 80. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- AHOLA, S. (2020b). Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö. Voidaanko nuorten koulutusvalintoihin vaikuttaa? Esitelmä korkeakoulututkimuksen juhlasymposiumissa 14.-15. 12. 2020. Jyväskylä. https://korkeakoulututkimus.fi/symposium_xiv/
- AHOLA, S. & MIKKOLA, J. (2004) Opinto-ohjaus, muutos ja epävarmuus. Turun yläasteiden ja lukioiden opinto-ohjaajien näkemyksiä ohjauksesta ja oman työnsä lähtökohdista. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 62. Turun yliopisto.
- AHOLA, S. & ANTTILA, A. (2013). Ammatillisen koulutuksen ja tutkintojärjestelmän kehittäminen. Opetushallitus. Tilannekatsaus.
- AHOLA, S. & SPOOF, J. (2019). Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö -osallistuminen ja vaikuttavuus. <https://www.otus.fi/hanke/lukiolaisbarometri/> Luettu 14.4.2021
- HAUTAMÄKI, J., SÄKKINEN, T., TENHUNEN, M.-J., URSIN, J., VUORINEN, J., KAMPPI, P., KNUBB-MANNINEN,

- G. (2012). Lukion tuottamat jatko-koulutusvalmiudet korkeakoulu-tuksen näkökulmasta. Koulutuk-sen arviointineuvoston julkaisuja 59. Jyväskylä.
- HE 41/2018. Hallituksen esitys edus-kunnalle lukiolaiksi sekä laeiksi yli-oppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain ja opetus- ja kulttuuri-toimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180041.pdf> Luettu 14.4.2021
- KIVINIEMI, K. (2015). ”Työelämään me jokainen pyrimme”. Kokkolan lukiot opiskelijoiden työelämä-orientaation kehittäjinä. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Kokkola.
- OKM (2017). Lukioselvitys. Koos-te lukion nykytilaa ja kehittämis-tarpeita koskevista selvityksistä ja tutkimuksista. Opetus- ja kulttuuri-ministeriön julkaisuja 2017:49. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160349/okm49.pdf> Luettu 14.4.2021
- OKM (2019). Katse korkealle. Näkö-kulmia lukioden ja korkeakoulu-jen yhteistyöhön. Opetus- ja kulttuuri-ministeriön julkaisuja 2019:6. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161375/OKM_6_2019_Lukiot%20ja%20korkeakoulut.pdf Luettu 14.4.2021
- SA 629/1998. Lukiolaki. [https://www.finlex.fi/fi/laki/ajanta-sa/1998/19980629](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980629) Luettu 14.4.2021
- SA 1735/2015. Valtioneuvoston ase-tus lainsäädännön arviointineu-vostosta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151735> Luettu 14.4.2021
- SA 714/2018. Lukiolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180714> Luettu 14.4.2021
- TERVASMÄKI, T. & TOMPERI, T. (2018). Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa. Niin&Näin nro 97(2/2018).
- TK 2020. Koulutukseen hakeutumi-nen 2019. http://tilastokeskus.fi/til/khak/2019/khak_2019_2020-12-10_fi.pdf Luettu 14.4.2021